

УДК 343.9.01

DOI <https://doi.org/10.51989/NUL.2022.3.22>

ШЛЯХИ ТА НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ

Леган Ірина Миколаївна,

доктор юридичних наук, кандидат економічних наук, доцент,
завідувач кафедри психології та соціального забезпечення
Державного університету «Житомирська політехніка»

Стаття присвячена шляхам та напрямам удосконалення міжнародно-правового механізму щодо запобігання та протидії транснаціональній злочинності. Визначено, що питання удосконалення правового механізму міжнародного співробітництва щодо запобігання та протидії транснаціональній злочинності протягом останніх років є одним із актуальних у такому напрямі з огляду на світові тенденції. Стаття загострює увагу на комплексному дослідженні теоретико-правових засад міжнародного співробітництва щодо запобігання та протидії транснаціональній злочинності в Україні. У статті поставлено та вирішено наукову проблематику щодо розроблення єдиної концепції міжнародного співробітництва щодо запобігання та протидії транснаціональній злочинності, що дало можливість обґрунтувати напрями, шляхи та пропозиції удосконалення чинного законодавства з можливостями його практичного застосування. У межах статті запропоновано вже наявні та здійснено пошук нових методик та методів запобігання та протидії транснаціональній злочинності, що ґрунтується на принципах взаємної та ефективної допомоги та співпраці, забезпечується за допомогою чіткого та дієвого організаційно-правового механізму. У статті охарактеризовано та запропоновано різні форми міжнародного співробітництва, серед яких – видача злочинців, взаємна правова допомога, перенесення кримінального судочинства в іншу країну, переведення засуджених, співробітництво з метою здійснення конфіскації, взаємодія між правоохоронними органами, включаючи обмін інформацією та співробітництво в проведенні розслідувань, спільне проведення розслідувань, співробітництво у використанні спеціальних слідчих методів. У статті охарактеризовано основні ключові напрями подальшого співробітництва України та Європолу. Сформульовано доцільність та необхідність створення нової галузі юридичних наук, а саме міжнародної кримінології. У межах статті запропоновано внесення змін у низку нормативно-правових актів різної юридичної сили, спрямованих на протидію та запобігання транснаціональній злочинності в Україні. У статті зазначено, що подальші дослідження мають і надалі акцентувати увагу на вдосконаленні міжнародно-правового регулювання питань запобігання та протидії транснаціональній злочинності.

Ключові слова: напрями удосконалення міжнародно-правового механізму, транснаціональна злочинність, міжнародне співробітництво, міжнародно-правова співпраця, запобігання та протидія, транснаціональні злочини.

Legan Iryna. Ways and directions of improving the international legal mechanism regarding the prevention and combat of transnational crime

The article is devoted to the ways and directions of improving the international legal mechanism for preventing and countering transnational crime. It was determined that the issue of improving the legal mechanism of international cooperation in the prevention and counteraction of transnational crime in recent years is one of the most urgent in this area, given global trends. The article focuses on a comprehensive study of the theoretical and legal foundations of international cooperation in preventing and countering transnational crime in Ukraine. The article presents and resolves the scientific issues related to the development of a unified concept of international cooperation in preventing and countering transnational crime, which provided

an opportunity to justify the directions, ways and proposals for improving the current legislation with the possibilities of its practical application. Within the framework of the article, already existing methods and methods of preventing and countering transnational crime are proposed and a search is made for them, which is based on the principles of mutual and effective assistance and cooperation, and is ensured with the help of a clear and effective organizational and legal mechanism. The article describes and proposes various forms of international cooperation, including: extradition of criminals, mutual legal assistance, transfer of criminal proceedings to another country, transfer of convicts, cooperation for the purpose of confiscation, interaction between law enforcement agencies, including exchange of information and cooperation in conducting investigations, joint investigation, cooperation in the use of special investigative methods. The article describes the main key areas of further cooperation between Ukraine and Europol. The expediency and necessity of creating a new field of legal sciences, namely international criminology, is formulated. Within the framework of the article, it is proposed to introduce changes in a number of normative legal acts of different legal force, aimed at countering and preventing transnational crime in Ukraine. The article states that further research should continue to focus on improving the international legal regulation of issues of preventing and countering transnational crime.

Key words: *directions for improving the international legal mechanism, transnational crime, international cooperation, international legal cooperation, prevention and counteraction, transnational crimes.*

Попри позитивний досвід взаємодії України із закордонними фахівцями у напрямі протидії та запобігання транснаціональній злочинності, залишаються невирішеними актуальні питання удосконалення наявних та пошуку нових методик та методів протидії їй, які передбачають перегляд юридичних колізій, регламентації законодавчих підстав та механізму видачі злочинців, надання інформаційної та правової допомоги зарубіжним країнам.

Нагальною потребою у сучасних вимогах є налагодження ефективного механізму оперативного збору, обробки та обміну інформацією у напрямі запобігання та протидії транснаціональній злочинності, серед яких варто застосовувати такі як: удосконалення моделі та механізму підготовки кадрів для правоохоронної та правозахисної сфери; обмін досвідом міжнародних та вітчизняних фахівців щодо запобігання та протидії новим видам злочинів (у тому числі з транснаціональним компонентом); сприяння розвитку наукових шкіл та стимулювання наукових досліджень такої проблематики з метою боротьби з транснаціональною злочинністю тощо.

Транснаціональна злочинність зумовлює доцільність створення нової галузі юридичних наук – міжнародної кримінології, якої у вітчизняній юридичній науці досі немає, хоча про необхідність її створення дослідники вже вказували. Об'єктом її вивчення повинні стати транснаціональні,

транскордонні та міжнародні злочини, злочини міжнародного характеру, економічні, політичні та культурні детермінанти таких злочинів, що діють на міжнародному рівні, а також універсальні заходи міжнародної протидії транснаціональним злочинам. Основним завданням міжнародної кримінології повинен стати аналіз світової кримінологічної ситуації, структури і динаміки злочинності у світі та окремих регіонах, розробка заходів міжнародного запобігання та протидії транснаціональним злочинам.

На нашу думку, чинне законодавство України щодо кримінальної відповідальності у сфері міжнародного співробітництва протидії та запобігання транснаціональній злочинності потребує певного удосконалення як у напрямі реформування нині чинних положень КК України, так і в аспектах доповнення його новими положеннями. Оскільки чинний КК України регулює тільки питання, пов'язані з видачею чи передачею особи, яка вчинила злочин, з території України до іноземної держави, питання видачі іноземців до України з метою притягнення до кримінальної відповідальності залишається відкритим. У зв'язку з цим доцільним вбачаємо розробку та прийняття відповідних доповнень до КК України, які б регулювали питання притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які були видані з іноземної держави до України [4].

З метою ефективного запобігання та протидії транснаціональній злочинності та розвитку правового механізму міжнародного співробітництва у цій сфері необхідним вбачаємо прийняття таких нормативно-правових актів в Україні: Закону України «Про запобігання та протидію транснаціональній злочинності»; внесення змін та доповнень до Кримінального кодексу України шляхом включення до нього розділу XXI «Кримінальні транснаціональні правопорушення» та внесення змін до ст. 543 «Законодавство, що регулює міжнародне співробітництво під час кримінального провадження» Розділу IX «Міжнародне співробітництво під час кримінального провадження» КПК України; розробка Стратегії міжнародного співробітництва щодо запобігання та протидії транснаціональній злочинності на період 2021–2026 рр.

Одним із напрямів удосконалення правового механізму щодо запобігання та протидії транснаціональній злочинності в Україні можна вважати впровадження в Україні Закону України «Про запобігання та протидію транснаціональній злочинності». Цей Закон повинен бути спрямований на захист прав та законних інтересів громадян, суспільства і держави, забезпечення національної безпеки шляхом визначення правового механізму запобігання та протидії транснаціональній злочинності.

Актуальним, крім того, у межах чинного кримінального законодавства вбачаємо внесення змін до Особливої частини Кримінального кодексу України шляхом доповнення до нього розділу XXI «Кримінальні транснаціональні правопорушення», який має визначити перелік таких злочинів та повинен включати такі статті: ст. 448 «Планування, підготовка та організація кримінальних транснаціональних правопорушень» (повинна передбачати перелік дій та відповідальність за їх вчинення, що спрямовані на планування, підготовку до здійснення та безпосереднє здійснення організації транснаціональних злочинів); ст. 449 «Кримінальні транснаціональні правопорушення, пов'язані із контрабандою мігрантів та торгівлею людьми»; ст. 450 «Кримінальні транснаціональні правопорушення, пов'язані із незаконним

обігом наркотичних засобів та психотропних речовин»; ст. 451 «Кримінальні транснаціональні правопорушення, пов'язані із економічною злочинністю»; ст. 452 «Кримінальні транснаціональні правопорушення, пов'язані із кіберзлочинністю та кібертероризмом»; ст. 453 «Кримінальні транснаціональні правопорушення, пов'язані із фінансуванням тероризму»; ст. 454 «Кримінальні транснаціональні правопорушення, пов'язані із незаконним обігом зброї, боєприпасів, вибухових, отруйних речовин і радіоактивних матеріалів»; ст. 455 «Кримінальні транснаціональні правопорушення, пов'язані із підркою грошових знаків»; ст. 456 «Кримінальні транснаціональні правопорушення, об'єктом яких є культурні та історичні цінності». Крім того, пропонується доповнити статтю 543 «Законодавство, що регулює міжнародне співробітництво під час кримінального провадження» Розділу IX «Міжнародне співробітництво під час кримінального провадження» КПК України повинна бути доповнена та викладена у такій редакції: «Порядок направлення запиту до іншої держави, порядок розгляду уповноваженим (центральним) органом України запиту іншої держави або міжнародної судової установи про таку допомогу і порядок виконання такого запиту визначаються цим Кодексом, а також чинними міжнародно-правовими актами України, ООН, Європейського Союзу та інших міжнародних інституцій, компетенцією яких є співробітництво у сфері протидії злочинності» [5].

Особливо актуальною у сучасних умовах є розробка на державному рівні Стратегії міжнародного співробітництва щодо запобігання та протидії транснаціональній злочинності на період 2021–2026 рр., що повинна акцентувати увагу на таких основних аспектах, як: вплив транснаціональної злочинності на економічний складник (одне з найбільш складних завдань); ліквідація і роз'єднання транснаціональних злочинних груп і співтовариств; конфіскація майна, отриманого злочинним шляхом; зміцнення міжнародного співробітництва у сфері протидії транснаціональній злочинності; створення ефективною системи захисту свідків, потерпілих, співробітників правоохоронних, правозахисних та

судових органів; усунення (нейтралізація) причин і умов, що сприяють скоєнню злочинів, відшкодування заподіяної шкоди.

Стратегія міжнародного співробітництва щодо запобігання та протидії транснаціональній злочинності на період 2021–2026 рр. повинна містити такі розділи: 1. Проблеми та ризики транснаціональної злочинності. 2. Основоположні принципи нормативно-правового забезпечення Стратегії. 3. Міжнародне співробітництво на рівні досудового розслідування кримінального провадження та судового розгляду. 4. Методи та орієнтири міжнародного співробітництва на регіональному та міжнародному рівнях. 5. Алгоритм розробки міжнародних документів, включаючи Конвенції щодо запобігання та протидії окремим видам транснаціональної злочинності. 6. Практична реалізація Стратегії. 7. Контроль за виконанням Стратегії.

Метою Стратегії міжнародного співробітництва щодо запобігання та протидії транснаціональній злочинності є визначення напрямів розвитку системи запобігання та протидії транснаціональній злочинності та механізми реалізації державної політики міжнародного співробітництва у цій сфері у сучасних умовах.

Основними напрямками реалізації Стратегії повинні бути такі як: удосконалення нормативно-правового забезпечення міжнародного співробітництва щодо запобігання та протидії транснаціональній злочинності; запровадження механізмів координації та взаємодії суб'єктів у сфері міжнародного співробітництва щодо запобігання та протидії транснаціональній злочинності; формування ефективної системи інституційного та організаційного забезпечення міжнародного співробітництва щодо запобігання та протидії транснаціональній злочинності; інформаційно-аналітичне, наукове та кадрове забезпечення міжнародних та національних державних органів, що беруть участь у міжнародному співробітництві щодо запобігання та протидії транснаціональній злочинності; залучення громадськості до активної участі у міжнародному співробітництві щодо запобігання та протидії транснаціональній злочинності.

Така Стратегія може реалізовуватися у чотири етапи. Перший етап – це оцінка

наявних загроз міжнародного співробітництва щодо запобігання та протидії транснаціональній злочинності, проведення всебічного аналізу ситуації, що склалася з транснаціональною злочинністю в Україні, та наявні загрози та шляхи її запобігання та протидії. Другий етап передбачає точне визначення стратегічних цілей згідно з проведеною оцінкою наявних загроз та розроблення чіткого плану комплексних заходів. Третій етап передбачає виконання комплексу конкретних заходів, необхідних для реалізації цієї Стратегії. До цього етапу повинні бути залучені відповідні міжнародні та національні державні органи, що здійснюють запобігання та протидію транснаціональній злочинності із залученням у разі потреби представників громадянського суспільства. Четвертий етап передбачає контроль за виконанням такої Стратегії із чіткою характеристикою причин невиконання або результатів виконання, про що мають бути проінформовані відповідні органи (як внутрішньодержавні, так і міжнародні).

Реалізація такої Стратегії дасть змогу знизити рівень транснаціональної злочинності в Україні, підвищити довіру громадськості до органів державної влади, налагодити необхідні умови для надходження реальних іноземних інвестицій в економіку держави. Реалізація ефективної системи міжнародного співробітництва щодо запобігання та протидії транснаціональній злочинності повинна складатися із певних підсистем нормативно-правового, інституційного, наукового, інформаційно-аналітичного, фінансового та матеріально-технічного забезпечення, координації, взаємодії, взаємодопомоги та контролю міжнародного співробітництва.

Отже, ці заходи можна вважати універсальними, але більш дієвими є заходи, що спрямовані на кожний конкретний вид транснаціональної злочинності (протидію нелегальній міграції та торгівлі людьми, незаконному обігу наркотичних та психотропних речовин, транснаціональній економічній злочинності, кіберзлочинності та кібертероризму тощо).

Так, з метою запобігання злочинам, що вчиняються етнічними організованими групами та злочинними організаціями, передбачається вжиття таких заходів:

створення спеціалізованих профілактичних обліків осіб із числа представників етнічних груп з найбільшим рівнем злочинної активності, що спеціалізуються на скоєнні конкретних видів злочинів; посилення взаємодії з правоохоронними органами інших держав у протидії етнічній злочинності; організація обміну інформацією між підрозділами органів внутрішніх справ та установами кримінально-виконавчої системи про окремих представників (лідерів) етнічних організованих угруповань, що становлять оперативний інтерес і перебувають у місцях позбавлення волі чи звільнилися з них; вивчення та оперативний контроль за особистими контактами засуджених представників етнічних груп з представниками етнічних общин для виявлення злочинних зв'язків; підготовка й введення до штату Департаменту технічного забезпечення МВС України перекладачів, які володіють мовою етнічних організованих груп та організованих злочинних організацій, для супроводження оперативно-розшукових заходів і проведення слідчих дій.

Так, у межах українського законодавства дієвими напрямками у сфері запобігання та протидії торгівлі людьми та нелегальній міграції можуть бути: удосконалення відповідної нормативно-правової бази щодо питань торгівлі людьми та нелегальної міграції, впровадження низки нових нормативно-правових актів, що могли б упорядкувати спірні питання такої проблематики, а саме: визначення особи як нелегального мігранта; визначення та розподіл відповідальності стосовно порушників кордону (безпосередньо нелегальних мігрантів, організаторів нелегальної міграції, помічників тощо); впровадження більш жорстких правил в'їзду іноземців та осіб без громадянства на територію України, удосконалення візової політики, особливо щодо громадян тих країн, які займаються постачанням нелегальних мігрантів до території України, включаючи встановлення певних гарантій щодо перебування іноземця в державі (грошова застава, докази платоспроможності, здатність оплатити перебування в країні, квиток у зворотному напрямку, наявність медичної страховки тощо); налагодження тісної співпраці державних,

громадських та міжнародних організацій, координація діяльності різних відомств, органів місцевого самоуправління з метою налагодження обміну інформацією як між міністерствами та відомствами всередині України, так і з аналогічними інституціями за кордоном; створення єдиної інформаційної системи щодо іноземців, що перетинають кордон з Україною з урахуванням тривалості подорожі та у разі необхідності фактичним місцем їх проживання; мультидисциплінарний підхід до надання допомоги постраждалим у торгівлі людьми або нелегальній міграції; чітке інформування всіх зацікавлених щодо дотримання принципу конфіденційності; скоординований розподіл повноважень та відповідальності осіб, установ та організацій у напрямі запобігання та протидії торгівлі людьми та нелегальній міграції; узгодженість та координація дій та заходів усіх суб'єктів з єдиною ідеологією та системним підходом вирішення зазначеної проблеми; легалізація тимчасового перебування в країні осіб, що стали жертвами торгівлі людьми або нелегальної міграції; удосконалення юридичної регламентації порядку утримання та депортації нелегальних мігрантів з території України; обмін досвідом та передовими технологіями у напрямі запобігання та протидії торгівлі людьми та нелегальній міграції (навчання фахівців, обмін досвідом, фінансово-технічна допомога в обладнанні державного кордону України).

У напрямі протидії та запобігання незаконному обігу наркотичних засобів та психотропних речовин варто констатувати, що більшість країн ЄС досить лояльні щодо виробництва та вживання легких наркотиків та їх легалізації, проте легалізація, виробництво та продаж тяжких наркотичних засобів у країнах ЄС є малоімовірною. Так, повна легалізація легких наркотиків в Україні за досвідом країн ЄС змогла б урегулювати питання існування «чорного ринку легких наркотиків» та унеможливити створення та розвиток транснаціональних злочинних груп.

У сучасних умовах особливо актуалізуються напрями запобігання та протидії транснаціональній злочинності, що набули особливого поширення у зв'язку з інноваційними технологіями та сучасним

інформаційно-телекомунікаційним розвитком, а саме: оновлення Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної злочинності від 15.11.2000 року із включенням до неї злочинів, що визнані світовою спільнотою як особливо небезпечні у зв'язку із розвитком сучасних інформаційних технологій, а саме кіберзлочини та кібертероризм; створення єдиної системи зібрання доказів щодо транснаціональних злочинних угруповань, що використовуватимуться на рівні ЄС та інших міждержавних об'єднань з метою протидії та запобігання транснаціональній злочинності; посилення уваги щодо систем електронного спостереження, банківського контролю за протидією відмиванню грошей, отриманих злочинним шляхом, та запобігання кібератакам; створення міждержавного трибуналу та його законодавче оформлення на міжнародному рівні для транснаціональних злочинних угруповань, що функціонували у декількох державах та були викриті; визначення у міжнародних нормативно-правових документах поняття «транснаціональна злочинність» з урахуванням сучасних тенденцій розвитку та можливостей протидії цьому загрозливому явищу.

Організація взаємодії та співпраці як усеєдині країни між різними департаментами та відомствами, так і на міждержавному рівні з викриття нелегальної господарської діяльності фізичних та юридичних осіб, що здійснюють прикриття такої діяльності, перекриття каналів переведення грошових коштів за нелегальну господарську діяльність. Крім того, щодо кіберзлочинності та протидії цьому явищу, то чинна інтерпретація розділу КК України щодо цього виду злочинів вважається нами дещо застарілою. У сучасних умовах поняття «електронно-обчислювальні машини» вже втратило

свою актуальність, тому доречним було б внесення зміни як у назву всього розділу XVI Особливої частини в такій інтерпретації: «Злочини у сфері комп'ютерно-інформаційних технологій», так і в його окремі статті. Так, у ст. 361 КК України пропонуємо таку інтерпретацію: «несанкціоноване втручання в роботу комп'ютерно-інформаційних систем, телекомунікаційних чи кібермереж»; у ст. 362 КК України таку: «несанкціоновані дії з інформацією, яка оброблюється за допомогою комп'ютерно-інформаційних систем, телекомунікаційних чи кібермереж або зберігається на носіях такої інформації, вчинені особою, яка має право доступу до неї; а у ст. 363 КК України таку: «порушення правил експлуатації комп'ютерно-інформаційних систем, телекомунікаційних чи кібермереж або порядку чи правил захисту інформації, яка в них оброблюється».

Усі наведені факти свідчать про зростаючу необхідність істотних позитивних зрушень у розвитку системи запобігання та протидії транснаціональній злочинності, міжнародного співробітництва держав у такому напрямі, поширення єдиних принципів міжнародного контролю за цим видом злочинності, створенні законодавчої та інформаційної бази в більшості країн світової спільноти.

Сучасні держави вкрай обережно приймають рішення, спрямовані на універсалізацію кримінального права і розвиток наднаціонального кримінального права. Настільки ж стримано зближуються і національні кримінально-правові доктрини. Практичний висновок полягає в необхідності обережного, зваженого підходу до прийняття кримінально-правових рішень на основі поглиблення проведених наукових досліджень і забезпечення їх державною підтримкою.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Legan I.M., Bondarenko K.S. Features of the free legal aid system in Ukraine and the European Union countries. *Держава та регіони. Серія «Право»*. 2020. № 3 (69). С. 148–151.
2. Дідківська Г.В. Кримінологічна характеристика участі України в системі запобігання міжнародній злочинності : монографія. Держ. фіск. служба України, Ун-т держ. фіск. служби України. Вінниця : ТВОРИ, 2019. 355 с.
3. Жаровська Г.П. Теорія та практика протидії транснаціональній організованій злочинності в Україні : дис. докт. юр. наук : 12.00.08. Київ, 2019. 593 с.
4. Кримінальний кодекс України : науково-практичний коментар: у 2 т. / за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. 5-те вид., доп. Харків : Право, 2013.

5. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. / *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
6. Леган І.М. Міжнародне співробітництво у сфері запобігання та протидії транснаціональній злочинності : монографія. Чернігів : НУ «Чернігівська політехніка», 2021. 328 с.
7. Леган І.М. Основні напрями та форми міжнародного співробітництва щодо запобігання та протидії транснаціональній злочинності. *Актуальні проблеми держави і права*. № 90. 2021. С. 89–93.
8. Леган І.М. Сучасний стан та тенденції транснаціональної злочинності в Україні та світі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 3. С. 378–381.